

Документи на гл. ас. д-р Владимир Наков, дм за участие в конкурс за доцент по научната специалност „Социална медицина и здравен мениджмънт”, за нуждите на отдел „Психично здраве” към дирекция „Психично здраве и превенция на зависимостите”, обявен в ДВ, бр. 90 от 11.11.2022 г.

РЕЗЮМЕТА НА НАУЧНИ ПУБЛИКАЦИИ НА ГЛ. АС. Д-Р ВЛАДИМИР НАКОВ, ДМ

I. CROSS-NATIONAL EPIDEMIOLOGY OF PANIC DISORDER AND PANIC ATTACKS IN THE WORLD MENTAL HEALTH SURVEYS

Peter de Jonge Ph.D., Annelieke M. Roest Ph.D., Carmen C.W. Lim M.Sc., Silvia E. Florescu M.D., Ph.D., Evelyn J. Bromet Ph.D., Dan J. Stein M.D., Ph.D., Meredith Harris M.P.A.S.R., M.P.H., Vladimir Nakov M.D., Ph.D., Jose Miguel Caldas-de-Almeida M.D., Ph.D., Daphna Levinson Ph.D., Ali O. Al-Hamzawi M.D., F.I.C.M.S., Josep Maria Haro M.D., Ph.D., Maria Carmen Viana M.D., Ph.D., Guilherme Borges Dr.Sc., Siobhan O'Neill M.Psych.Sc., Ph.D., Giovanni de Girolamo M.D., Koen Demuyttenaere M.D., Ph.D., Oye Gureje M.D., Ph.D., Noboru Iwata Ph.D., Sing Lee Ph.D., Chiyi Hu M.D., Ph.D., Aimee Karam Ph.D., Jacek Moskalewicz Ph.D., Viviane Kovess-Masfety M.Sc., M.D., Ph.D., Fernando Navarro-Mateu M.D., Ph.D., Mark Oakley Browne Ph.D., Marina Piazza Sc.D., M.P.H., José Posada-Villa M.D., Yolanda Torres M.P.H., Dra.HC., Margreet L. ten Have Ph.D., Ronald C. Kessler Ph.D., Kate M. Scott Ph.D.

Depression and Anxiety 2016 Dec;33(12): 1155–1177

DOI:[10.1002/da.22572](https://doi.org/10.1002/da.22572)

Context: The scarcity of cross-national reports and the changes in Diagnostic and Statistical Manual version 5 (DSM-5) regarding panic disorder (PD) and panic attacks (PAs) call for new epidemiological data on PD and PAs and its subtypes in the general population.

Objective: To present representative data about the cross-national epidemiology of PD and PAs in accordance with DSM-5 definitions.

Design and setting: Nationally representative cross-sectional surveys using the World Health Organization Composite International Diagnostic Interview version 3.0.

Participants: Respondents (n=142,949) from 25 high, middle, and lower-middle income countries across the world aged 18 years or older.

Main outcome measures: PD and presence of single and recurrent PAs.

Results: Lifetime prevalence of PAs was 13.2% (SE 0.1%). Among persons that ever had a PA, the majority had recurrent PAs (66.5%; SE 0.5%), while only 12.8% fulfilled DSM-5 criteria for PD. Recurrent PAs were associated with a subsequent onset of a variety of mental disorders (OR 2.0; 95% CI 1.8–2.2) and their course (OR 1.3; 95% CI 1.2–2.4) whereas single PAs were not (OR 1.1; 95% CI 0.9–1.3 and OR 0.7; 95% CI 0.6–0.8). Cross-national lifetime prevalence estimates were 1.7% (SE 0.0%) for PD with a median age of onset of 32 (IQR 20–47). Some 80.4% of persons with lifetime PD had a lifetime comorbid mental disorder.

Conclusions: We extended previous epidemiological data to a cross-national context. The presence of recurrent PAs in particular is associated with subsequent onset and course of mental disorders beyond agoraphobia and PD, and might serve as a generic risk marker for psychopathology.

Keywords: anxiety/anxiety disorders, assessment, diagnosis, epidemiology, international, panic attacks, agoraphobia

(BG) МЕЖДУНАЦИОНАЛНА ЕПИДЕМИОЛОГИЯ НА ПАНИЧЕСКОТО РАЗСТРОЙСТВО И ПРИСТЪПИТЕ НА ПАНИКА В СВЕТОВНИТЕ ПРОУЧВАНИЯ НА ПСИХИЧНОТО ЗДРАВЕ

проф. д-р Питър Йънгър, проф. Анелиеке М. Руст, д-р Силвия Е. Флореску, д-р Евелин Дж. Бромет Ph.D., Дан Дж. Щайн MD, Ph.D., Мереди Харис M.P.A.S.R., M.P.H., д-р Владимир Наков, д-р Хосе Мигел

Калдас-де-Алмейда, д-р Дафна Левинсън, д-р Али О. Ал-Хамзауи, д-р Мария Кармен Виана, д-р Джовани де Джироламо, д-р Нобору Ивата, д-р Ейми Карам, д-р Яцек Москалевич, д-р Фернандо Наваро-Матеу, д-р Марк Оукли Браун, Марина Пиаца, д-р Хосе Посада-Вила, Йоланда Торес, д-р Кейт М. Скот и др.

Контекст: Недостигът на международни доклади и промените в Диагностичния и статистически наръчник версия 5 (DSM-5) по отношение на паническото разстройство (PD) и паническите атаки (PAs) изискват нови епидемиологични данни за PD и PAs и техните подтипове в общо население.

Цел: Представяне на представителни данни за международната епидемиология на PD и PAs в съответствие с дефинициите на DSM-5.

Дизайн и настройка: Национално представителни напречни проучвания с помощта на Композитното международно диагностично интервю на Световната здравна организация версия 3.0.

Участници: Анкетирани (n = 142 949) от 25 страни с висок, среден и по-нисък среден доход по целия свят на възраст над 18 години.

Основни мерки за резултати: PD и наличие на единични и рецидивиращи PA.

Резултати: Преобладаването на PAs през целия живот е 13,2% (SE 0,1%). Сред хората, които някога са имали ПА, мнозинството са имали повтарящи се ПА (66,5%; SE 0,5%), докато само 12,8% отговарят на критериите на DSM-5 за PD. Повтарящите се ПА се свързват с последваща поява на различни психични разстройства (OR 2.0; 95% CI 1.8-2.2) и техния курс (OR 1.3; 95% CI 1.2-2.4), докато единичните PA не са (OR 1.1; 95% CI 0,9-1,3 и OR 0,7; 95% CI 0,6-0,8). Международните оценки на разпространението през целия живот са били 1,7% (SE 0,0%) за PD със средна възраст на поява 32 (IQR 20-47). Около 80,4% от хората с ПД през целия живот са имали коморбидно психично разстройство през целия живот.

Заключения: Разширихме предишни епидемиологични данни в международен контекст. Наличието на повтарящи се PAs по-специално е свързано с последваща поява и ход на психични разстройства извън агорафобията и PD и може да служи като общ рисков маркер за психопатология.

II. DEVELOPMENT OF QUALITY INDICATORS FOR MENTAL HEALTHCARE IN THE DANUBE REGION

Isabell Lehmann, Dan Chisholm, Hristo Hinkov, Cyril Höschl, Gábor Kapócs, Tamás Kurimay, Dusica Lecic-Tosevski, Vladimír Nakov, János M Réthelyi, Petr Winkler, Jürgen Zielasek, Wolfgang Gaebel

June 2018 [Psychiatry Danubina](#) 30(2):197-206

DOI:[10.24869/psyd.2018.197](https://doi.org/10.24869/psyd.2018.197)

Background: Quality indicators are quality assurance instruments for the evaluation of mental healthcare systems. Quality indicators can be used to measure the effectiveness of mental healthcare structure and process reforms. This project aims to develop quality indicators for mental healthcare systems in Bulgaria, the Czech Republic, Hungary and Serbia to provide monitoring instruments for the transformation of mental healthcare systems in these countries.

Methods: Quality indicators for mental healthcare systems were developed in a systematic, multidisciplinary approach. A systematic literature study was conducted to identify quality indicators that are used internationally in mental healthcare. Retrieved quality indicators were systematically selected by means of defined inclusion and exclusion criteria. Quality indicators were subsequently rated in a two-stage Delphi study for relevance, validity and feasibility (data availability and data collection effort). The Delphi panel included 22 individuals in the first round, and 18 individuals in the second and final round.

Results: Overall, mental healthcare quality indicators were rated higher in relevance than in validity (Mean relevance=7.6, SD=0.8; Mean validity=7.1, SD=0.7). There was no statistically significant difference in scores between the four countries for relevance ($X^2(3) = 3.581, p = 0.310$)

and validity ($X^2(3) = 1.145$, $p=0.766$). For data availability, the appraisal of “YES” (data are available) ranged from 6% for “assisted housing” to 94% for “total beds for mental healthcare per 100,000 population” and “availability of mental health service facilities”.

Conclusion: Quality indicators were developed in a systematic and multidisciplinary development process. There was a broad consensus among mental healthcare experts from the participating countries in terms of relevance and validity of the proposed quality indicators. In a next step, the feasibility of these twenty-two indicators will be evaluated in a pilot study in the participating countries.

Key words: mental healthcare, psychiatry - quality indicator - quality assurance - quality management - health system performance - Danube region

(BG) **РАЗРАБОТВАНЕ НА ПОКАЗАТЕЛИ ЗА КАЧЕСТВО НА ПСИХИЧНОТО ЗДРАВЕ В ДУНАВСКИЯ РЕГИОН**

Изабел Леман, Дан Чисхолм, Христо Хинков, Кирил Хъошл, Габор Капач, Тамаш Куримай, Душа Лечич-Тосевски, Владимир Наков, Янош М Ретели, Петр Винклер, Юрген Зиеласек, Волфганг Гебел

Предистория: Показателите за качество са инструменти за осигуряване на качеството за оценка на системите за психично здраве. Показателите за качество могат да се използват за измерване на ефективността на структурата на психичното здраве и реформите в процесите. Този проект има за цел да разработи качествени показатели за системите за психично здраве в България, Чехия, Унгария и Сърбия, за да предостави инструменти за мониторинг на трансформацията на системите за психично здраве в тези страни.

Методи: Показателите за качество на системите за психично здраве са разработени в систематичен, мултидисциплинарен подход. Проведено е систематично литературно проучване, за да се идентифицират показателите за качество, които се използват в международен план в психичното здраве. Извлечените показатели за качество бяха систематично подбрани чрез определени критерии за включване и изключване. Показателите за качество впоследствие бяха оценени в двуетапно проучване на Delphi по отношение на уместността, валидността и осъществимостта (наличност на данни и усилия за събиране на данни). Панелът в Делфи включваше 22 души в първия кръг и 18 души във втория и последен кръг.

Резултати: Като цяло показателите за качество на психичното здраве са оценени по-високо по релевантност, отколкото по валидност (Средна релевантност = 7,6, SD = 0,8; Средна валидност = 7,1, SD = 0,7). Няма статистически значима разлика в оценките между четирите държави по отношение на релевантността ($X^2(3) = 3,581$, $p=0,310$) и валидността ($X^2(3) = 1,145$, $p=0,766$). За наличието на данни оценката на "ДА" (налични са данни) варира от 6% за "асистирано жилище" до 94% за "обща легла за психично здраве на 100 000 население" и "наличие на заведения за психично здраве".

Заклучение: Показателите за качество са разработени в систематичен и мултидисциплинарен процес на развитие. Имаше широк консенсус сред експертите по психично здраве от участващите страни по отношение на уместността и валидността на предложените показатели за качество. Като следваща стъпка осъществимостта на тези двадесет и два показателя ще бъде оценена в пилотно проучване в участващите страни.

Ключови думи: психично здраве, психиатрия - показател за качество - осигуряване на качеството - управление на качеството - производителност на здравната система - Дунавски регион

III. **TRANSITIONS IN MENTAL HEALTH CARE: THE EUROPEAN PSYCHIATRIC ASSOCIATION CONTRIBUTION TO REFORM IN BULGARIA**

Julian Beezhold, Drozdstoy Stoyanov, Vladimir Nakov, Helen Killaspy, Wolfgang Gaebel, Zahari Zarkov, Hristo Hinkov, Silvana Galderisi

European Psychiatry, Volume 63, Issue 1, 2020, e48

DOI: <https://doi.org/10.1192/j.eurpsy.2020.43>

Background: The Bulgarian Ministry of Health invited the European Psychiatric Association (EPA) to evaluate Bulgarian mental health care service provision in 2018. Bulgarian mental health services face very significant challenges including a legacy of historic underfunding, internal conflicts, poor planning, and the emigration of very high numbers of younger skilled staff that had followed accession to the European Union. There were significant disputes between stakeholders regarding the way forward and had been at least two unsuccessful previous external agency interventions that had attempted to find solutions.

Method: This EPA position paper describes in detail the EPA mission to Bulgaria including methodology, findings, recommendations, and finally the positive actions and changes that are now underway as a result of the EPA report and intervention aimed at contributing towards improving Bulgarian mental health services.

Results: After meetings with multiple stakeholders in the Bulgarian mental health system and analysis of data on service delivery, workforce, funding and configuration the EPA Panel agreed a list of twenty recommendations for change.

Conclusions: The EPA mission, with the collaboration of multiple stakeholders in Bulgaria, was successful in stimulating high level government action to improve mental health services. Despite longstanding differences, it was possible to involve the stakeholders in constructive dialogue. The importance of “speaking with one voice” was a key lesson learned.

(BG) **ПРЕХОДИ В ГРИЖАТА ЗА ПСИХИЧНОТО ЗДРАВЕ: ПРИНОСЪТ НА ЕВРОПЕЙСКАТА ПСИХИАТРИЧНА АСОЦИАЦИЯ КЪМ РЕФОРМАТА В БЪЛГАРИЯ**
Юлиан Бийзхолд, Дроздостой Стоянов, Владимир Наков, Хелън Киласпи, Волфганг Гебел, Захари Зарков, Христо Хинков, Силвана Галдериси

Предистория: Българското Министерство на здравеопазването покани Европейската психиатрична асоциация (СИП) да оцени предоставянето на услуги за психично здраве в България през 2018 г. Българските служби за психично здраве са изправени пред много значителни предизвикателства, включително наследство от историческата липса на финансиране, вътрешни конфликти, лошо планиране и емиграция на много голям брой по-млади квалифицирани кадри, последвали присъединяването към Европейския съюз. Имаше значителни спорове между заинтересованите страни по отношение на пътя напред и имаше поне две неуспешни предишни интервенции на външни агенции, които се опитаха да намерят решения.

Методи: Този документ за позицията на ЕРА описва подробно мисията на ЕРА в България, включително методология, констатации, препоръки и накрая положителните действия и промени, които сега са в ход в резултат на доклада на ЕРА и интервенцията, насочени към подобряване на българските услуги за психично здраве.

Резултати: След срещи с множество заинтересовани страни в българската система за психично здраве и анализ на данните за предоставянето на услуги, работната сила, финансирането и конфигурацията, Панелът по СИП постигна съгласие по списък от двадесет препоръки за промяна.

Заклучения: Мисията на СИП, със съдействието на множество заинтересовани страни в България, успя да стимулира действия на високо равнище на правителството за подобряване на услугите за психично здраве. Въпреки дългогодишните различия, беше възможно заинтересованите страни да бъдат въввлечени в конструктивен диалог. Значението на "говоренето с един глас" беше ключов урок, който научихме.

IV. SUICIDAL THOUGHTS AND BEHAVIORS AMONG COLLEGE STUDENTS AND SAMEAGED PEERS: RESULTS FROM THE WORLD HEALTH ORGANIZATION WORLD MENTAL HEALTH SURVEYS

Philippe Mortier, Randy P. Auerbach, Jordi Alonso, William G. Axinn, Pim Cuijpers, David D. Ebert, Jennifer G. Green, Irving Hwang, Ronald C. Kessler, Howard Liu, Matthew K. Nock, Stephanie Pinder-Amaker, Nancy A. Sampson, Alan M. Zaslavsky, Jibril Abdulmalik, Sergio Aguilar-Gaxiola, Ali Al-Hamzawi, Corina Benjet, Koen Demyttenaere, Silvia Florescu, Giovanni De Girolamo, Oye Gureje, Josep Maria Haro, Chiyi Hu, Yueqin Huang, Peter De Jonge, Elie G. Karam, Andrzej Kiejna, Viviane Kovess-Masfety, Sing Lee, John J. Mcgrath, Siobhan O'neill, Vladimir Nakov, Beth-Ellen Pennell, Marina Piazza, José Posada-Villa, Charlene Rapsey, Maria Carmen Viana, Miguel Xavier, Ronny Bruffaerts

Social Psychiatry and Psychiatric Epidemiology (2018) 53:279–288

DOI: <https://doi.org/10.1007/s00127-018-1481-6>

Purpose: The primary aims are to (1) obtain representative prevalence estimates of suicidal thoughts and behaviours (STB) among college students worldwide and (2) investigate whether STB is related to matriculation to and attrition from college.

Methods: Data from the WHO World Mental Health Surveys were analysed, which include face-to-face interviews with 5750 young adults aged 18–22 spanning 21 countries (weighted mean response rate = 71.4%). Standardized STB prevalence estimates were calculated for four well-defined groups of same-aged peers: college students, college attritors (i.e., dropouts), secondary school graduates who never entered college, and secondary school non-graduates. Logistic regression assessed the association between STB and college entrance as well as attrition from college.

Results: Twelve-month STB in college students was 1.9%, a rate significantly lower than same-aged peers not in college (3.4%; OR 0.5; $p < 0.01$). Lifetime prevalence of STB with onset prior to age 18 among college entrants (i.e., college students or attritors) was 7.2%, a rate significantly lower than among non-college attenders (i.e., secondary school graduates or nongraduates; 8.2%; OR 0.7; $p = 0.03$). Pre-matriculation onset STB (but not post-matriculation onset STB) increased the odds of college attrition (OR 1.7; $p < 0.01$).

Conclusion: STB with onset prior to age 18 is associated with reduced likelihood of college entrance as well as greater attrition from college. Future prospective research should investigate the causality of these associations and determine whether targeting onset and persistence of childhood–adolescent onset STB leads to improved educational attainment.

Keywords: Suicidal thoughts and behaviours · Young adult · College student · Academic performance · Epidemiology

(BG) МИСЛИ И ПОВЕДЕНИЕ ЗА САМОУБИЙСТВО СРЕД СТУДЕНТИ И ВРЪСТНИЦИ НА ЕДНА И СЪЩА ВЪЗРАСТ: РЕЗУЛТАТИ ОТ СВЕТОВНИТЕ ПРОУЧВАНИЯ НА СВЕТОВНАТА ЗДРАВНА ОРГАНИЗАЦИЯ

Филип Мортие, Ранди П. Ауербах, Жорди Алонсо, Уилям Г. Аксин, Пим Кюйперс, Дейвид Д. Еберт, Дженифър Г. Грийн, Ървинг Хванг, Роналд К. Кеслер, Хауърд Лиу, Матю К. Нок, Стефани Пиндър-Амейкър, Нанси А. Сампсън, Алън М. Заславски, Джебрил Абдулмалик, Серджо Агилар-Гаксиола, Али Ал-Хамзауи, Корина Бенджет, Владимир Наков и др.

Цел: Основните цели са (1) да се получат представителни оценки за разпространението на суицидни мисли и поведения (STB) сред студентите по целия свят и (2) да се проучи дали STB е свързан с матура и изтощение от колежа.

Методи: Анализирани са данни от Световните проучвания на психичното здраве на СЗО, които включват интервюта лице в лице с 5750 млади хора на възраст 18–22 години, обхващащи 21 страни (претеглена средна степен на отговор = 71,4%). Стандартизираните оценки за разпространението на STB са изчислени за четири добре дефинирани групи връстници на една и съща възраст: студенти, атритори на колежи (т.е. отпаднали), завършили средно образование, които никога не са влезли в колеж, и незавършили средно училище. Логистичната регресия оценява връзката между STB и входа на колежа, както и износването от колежа.

Резултати: Дванадесетмесечният STB при студентите е 1,9%, което е значително по-ниско от връстниците на същата възраст, които не са в колежа (3,4%; ИЛИ 0,5; $p < 0,01$). Разпространението на STB през целия живот с начало преди 18-годишна възраст сред участниците в колежа (т.е. студенти или атритори) е 7,2%, което е значително по-ниско, отколкото сред посещаващите колеж (т.е. завършили средно образование или незавършили; 8,2%; ИЛИ 0,7; $p = 0,03$). STB преди матурата (но не и STB след матурата) увеличава шансовете за износване в колежа (OR 1.7; $p < 0.01$).

Заключение: STB с начало преди 18-годишна възраст е свързано с намалена вероятност за влизане в колеж, както и по-голямо износване от колежа. Бъдещите бъдещи изследвания трябва да изследват причинно-следствената връзка на тези асоциации и да определят дали насочването към началото и устойчивостта на STB в детството и юношеството води до подобряване на образователните постижения.

Ключови думи: Мисли и поведение за самоубийство · Млад възрастен · Студент · Академично представяне · Епидемиология

V. PROPERTIES AND HEALTH EFFECTS FROM THE USE OF NITROUS OXIDE

Tsveta Raycheva, Zahari Zarkov, Valentina Marinova, Alexandes Panayotov, Venko Georgiev, Vladimir Nakov

2022 BULGARIAN JOURNAL OF PUBLIC HEALTH

Vol. 14, № 3 [ISSN: 1313-860](#)

Laughing gas, or nitrous oxide, is increasingly popular among young people not only in Bulgaria, but also in Europe. In medicine, this substance is used as an anesthetic, but among European teenagers, laughing gas has become something of a legal soft drug, most often used recreationally. Laughing gas is usually inhaled through balloons. They are filled with nitrous oxide from capsules that are sold over the counter or via whipped cream vials. The effect usually lasts between 30 seconds and several minutes. The fun that laughing provides ends quickly, but the effects of over use can be long-lasting. With this overview, we present basic facts about nitrous oxide, its effects on the body and potential harm, as well as the regulation of the substance in Europe. We offer some recommendations for the Bulgarian context.

Key words: Laughing gas, use, legislation.

(BG) СВОЙСТВА И ЕФЕКТИ ВЪРХУ ЗДРАВЕТО ОТ УПОТРЕБАТА НА ДИАЗОТЕН ОКСИД

Цв. Райчева, З. Зарков, В. Маринова, А. Панайотов, В. Георгиев, В. Накоев

Райският газ (диазотен оксид) е все по-популярен сред младите хора не само в България, но и в Европа. В медицината това вещество се използва като упойка, но сред европейските тийнейджъри райският газ се е превърнал в нещо като легален лек наркотик, който най-често се използва за развлечение. Обичайно райският газ се вдишва през балони. Те се пълнят с диазотен оксид от капсули, които се продават без регулация или чрез флакони за бита сметана. Ефектът обикновено продължава между 30 секунди и няколко минути. Забавлението, което предоставя райският газ, приключва бързо, но ефектите от прекалената употреба може да са трайни. С настоящия обзор представяме основни факти за диазотния оксид, ефектите му върху организма и потенциалните вреди, както и регулацията на веществото в Европа. Предлагаме някои препоръки за българския контекст.

Ключови думи: райски газ, употреба, законодателство

VI. PSYCHIATRIC DISPENSARIZATION IN SOCIALIST BULGARIA AND ITS PROBLEMATIC LEGACY (PART ONE)

Ina Dimitrova, Vladimir Nakov

2022 BULGARIAN JOURNAL OF PUBLIC HEALTH

Vol. 14, № 1 [ISSN: 1313-860](#)

Although there are studies by various authors on the history of medicine, the history of psychiatry in Bulgaria is still incomplete, with many blanks. Mental health was never a priority in Bulgaria – before the coup d'état of 9 September 1944 there were very few treatment facilities for the mentally ill. The new regime did not recognize it as a priority either – mental healthcare is conspicuously absent in the first programme of the Fatherland Front, the communist-dominated coalition that came to power after the coup. From the early 1950s onwards, the new and major undertaking was to develop an outpatient system, which was epitomized primarily by the dispensary approach. As the embodiment of social psychiatry with its “prophylactic orientation”, the dispensarization project had to accomplish many tasks and to fulfill the high hopes of the Bulgarian psychiatric community for “bringing psychiatry close to society”. The aim of this study is to show the general – mostly paternalistic – paradigm within which the dispensary model was deployed, as well as to describe the broader context in which this occurred, namely the formation of a professional community, the construction of psychiatric institutions, and the attitudes of psychiatrists and society towards people with mental health issues during the period of state socialism in Bulgaria.

Key words: social psychiatry, dispensary approach, state socialism, paternalism

(BG) ПСИХИАТРИЧНАТА ДИСПАНСЕРИЗАЦИЯ В СОЦИАЛИСТИЧЕСКА БЪЛГАРИЯ И ПРОБЛЕМЪТ ЗА НАСЛЕДСТВОТО (ПЪРВА ЧАСТ)

Ина Димитрова, Владимир Наков

Въпреки разработките на различни автори в областта на историята на медицината, историята на психиатрията в България е все още непълна, с множество бели петна. В България психичното здраве не е било приоритет никога – до 9 септември 1944 г. са налице изключително малко на брой истински лечебни заведения за психичноболни. „Новата“ власт също не го разпознава като приоритет – в първата програма на ОФ грижата за психичното здраве изцяло липсва. От началото на 50-те години на XX век новото и централно начинание е изграждането на извънболнична система, която се олицетворява най-вече от диспансерния подход. Като въплъщение на социалната психиатрия с нейната „профилактична насоченост“, проектът за диспансеризация трябва да изпълни множество задачи и да осъществи големите надежди на психиатричната общност за „психиатрия близо до обществото“. Целта на този обзор е да покаже общата, предимно патерналистична, парадигма, в която се разгръща диспансерният модел, както и да предостави данни за по-общия контекст, в който това се случва, а именно формирането на кадрите, изграждането на психиатричните институции, отношението на психиатрите и обществото към хората с психичноздравни проблеми в периода на държавния социализъм в България.

Ключови думи: социална психиатрия, диспансерен подход, държавен социализъм, патернализъм

VII. PSYCHIATRIC DISPENSARIZATION IN SOCIALIST BULGARIA AND ITS PROBLEMATIC LEGACY (PART TWO)

Vladimir Nakov, Ina Dimitrova

2022 BULGARIAN JOURNAL OF PUBLIC HEALTH

Vol. 14, № 2 [ISSN: 1313-860](#)

Although there are studies by various authors on the history of medicine, the history of psychiatry in Bulgaria is still incomplete, with many blanks. Mental health was never a priority in Bulgaria – before the coup d'état of 9 September 1944 there were very few treatment facilities for the mentally ill. The new regime did not recognize it as a priority either – mental healthcare is conspicuously absent in the first programme of the Fatherland Front, the communist-dominated coalition that came to power after the coup. From the early 1950s onwards, the new and major undertaking was to develop an outpatient system, which was epitomized primarily by the dispensary approach. As the embodiment of social psychiatry with its “prophylactic orientation”, the dispensarization

project had to accomplish many tasks and to fulfill the high hopes of the Bulgarian psychiatric community for “bringing psychiatry close to society”. The aim of this study is to show the general – mostly paternalistic – paradigm within which the dispensary model was deployed, as well as to describe the broader context in which this occurred, namely the formation of a professional community, the construction of psychiatric institutions, and the attitudes of psychiatrists and society towards people with mental health issues during the period of state socialism in Bulgaria.

Key words: social psychiatry, dispensary approach, state socialism, paternalism

(BG) ПСИХИАТРИЧНАТА ДИСПЕНСАРИЗАЦИЯ В СОЦИАЛИСТИЧЕСКА БЪЛГАРИЯ И НЕЙНОТО ПРОБЛЕМАТИЧНО НАСЛЕДСТВО (ЧАСТ ВТОРА)

Владимир Наков, Ина Димитрова

Въпреки че има изследвания на различни автори върху историята на медицината, историята на психиатрията в България все още е непълна, с много празни места. Психичното здраве никога не е било приоритет в България – преди държавния преврат от 9 септември 1944 г. е имало много малко лечебни заведения за психично болни. Новият режим не го признава и за приоритет – психичното здраве очевидно отсъства в първата програма на Отечествения фронт, доминираната от комунистите коалиция, която дойде на власт след преврата. От началото на 50-те години на миналия век новото и основно начинание е да се разработи амбулаторна система, която се олицетворява предимно от диспансерния подход. Като възплъщение на социалната психиатрия с нейната “профилактична насоченост”, проектът за диспансаризация трябваше да изпълни много задачи и да изпълни големите надежди на българската психиатрична общност за „доближаване на психиатрията до обществото“. Целта на настоящото изследване е да покаже общата – предимно патерналистична – парадигма, в рамките на която е внедрен диспансерният модел, както и да опише по-широкия контекст, в който това се случва, а именно формирането на професионална общност, изграждането на психиатрични заведения и нагласите на психиатрите и обществото към хората с психични проблеми през периода на държавния социализъм в България.

Ключови думи: социална психиатрия, диспансерен подход, държавен социализъм, патернализъм

VIII. LOW THRESHOLD MAINTENANCE PROGRAMME WITH METHADONE HYDROCHLORIDE FOR PEOPLE DEPENDENT ON OPIOIDES - BENEFITS AND RISKS MODEL OF THE PROGRAMME

Tzvetta Raycheva, Kremena Yoneva, Verzhin Benliyan, Vladimir Nakov

2021 BULGARIAN JOURNAL OF PUBLIC HEALTH

Vol. 8, № 4 [ISSN: 1313-860](https://doi.org/10.1515/bjph-2021-0004)

The use of opiates and in particular their intravenous use is essential problem in many European countries over the last 40 years. The measures to tackle opiate addiction aim to engage addicts in treatment and provide support to address their various psychosocial and chronic health problems, as well as reduce their social exclusion. Maintenance treatment with agonists and partial agonists is a proven effective method of treating opioid dependence for improving the health, psychological and social functioning of the patient. There is a group of drug users for whom complete abstinence may not be an achievable goal and they do not cope with the rules and requirements of treatment programmes, which is why they drop out and remain on the street. For these reasons, in many countries, methadone hydrochloride treatment is organized in programmes that range from low-threshold to high-threshold programmes. Low-threshold methadone programmes are part of the so-called harm reduction approach. They are easily accessible, have the main purpose of relieving withdrawal symptoms and improving the quality of life of patients, in some cases saving the life of

the opiate addict. These types of programmes have minimum inclusion criteria and provide long-term retention in the programme. The main tasks are to establish and maintain contact with addicts, to help them stabilize and reduce some of the risks arising from drug use such as overdose, infection with blood-borne diseases, crime, intravenous use and more.

Keywords: methadone hydrochloride, low threshold programmes, opiates

- (BG) **НИСКОПРАГОВА ПОДДЪРЖАЩА ПРОГРАМА С МЕТАДОН ХИДРОХЛОРИД ЗА ЛИЦА, ЗАВИСИМИ КЪМ ОПИОИДИ – ПОЛЗИ И РИСКОВЕ. МОДЕЛ НА ПРОГРАМА**
Ц. Райчева, К. Йонева, В. Бенлиян, В. Наков

Употребата на опиати, и по-специално интравенозната им употреба, е основен проблем, свързан с наркотиците в много европейски страни през последните 40 години. Мерките за справяне със зависимостта към опиати целят да ангажират зависимите с лечение и да предоставят подкрепа за разрешаване на техните различни психо-социални и хронични здравословни проблеми, както и да намалят тяхното социално изключване. Поддържащото лечение с агонисти и парциални агонисти е доказан ефективен метод на лечение на зависимост към опиоиди и за подобряване на здравното, психологичното и социалното функциониране на пациента. Съществува група от употребяващи наркотици, за които пълното въздържание може да не е постижима цел и те не се справят с правилата и изискванията на лечебните програми, поради което отпадат и остават на улицата. По тези причини в много страни лечението с метадон хидрохлорид е организирано в програми, които варират от нископрагови до високопрагови програми. Нископраговите метадонови програми са част от така наречения подход за намаляване на вредите. Те са леснодостъпни, имат за основна цел облекчаване на абстинентните симптоми и подобряване качеството на живот на пациентите, в някои случаи запазване на живота на зависимия към опиати човек. Този тип програми имат минимални критерии за включване и предвиждат дългосрочно задържане в програмата. Основните задачи са да се установи и поддържа контакт със зависимите, да им се помогне да се стабилизират и да се намалят някои от рисковете, произтичащи от употребата на наркотици като свръхдозирание, заразяване с кръвнопреносими заболявания, криминални деяния, интравенозна употреба и други.

Ключови думи: метадон, нископрагова програма, опиати

IX. AFFECTIVES DISORDERS, STRESS AND NEURO – INFLAMMATION

T. Purnichi, M. Pirlog, M. Mutica, R. Banu, L. Duica, V. Nakov

2016 Bulgarian medicine

Vol. 6 (1): 3-10 [ISSN: 0861-9883](#)

Neuro-inflammation represents the immunerelated processes in the central nervous system (CNS), acute, appearing after psychological stress, trauma, infections or neurological pathologies, and chronic, associated with neurodegenerative disease and possible cognitive degradation. The inflammatory process is also directly linked with CNS and cardiovascular disease, being predicted by the levels of high sensitivity C protein. Cellular biological and biochemical mechanisms of inflammatory processes are very complex, our paper aimed to gather the latest and the most relevant proofs that link the psychiatric, and especially affective disorders, stress and neuro-inflammation.

Keywords: inflammatory process, high sensitivity C protein, immune system, stress, depressive disorder

- (BG) **АФЕКТИВНИ РАЗСТРОЙСТВА, СТРЕС И НЕВРО-ВЪЗПАЛЕНИЕ**

T. Пурничичи, М. Пирлог, М. Мутика, Р. Бану, Л. Дуика, В. Наков

Невровъзпалението представлява имуносвързаните процеси в централната нервна система (ЦНС), остри, появяващи се след психологически стрес, травма, инфекции или неврологични патологии, и хронични, свързани с невродегенеративни заболявания и

възможна когнитивна деградация. Възпалителният процес също е пряко свързан с ЦНС и сърдечно-съдовите заболявания, като се прогнозира от нивата на високочувствителен С протеин. Клетъчните биологични и биохимични механизми на възпалителните процеси са много сложни, нашата статия има за цел да събере най-новите и най-подходящи доказателства, които свързват психиатричните и особено афективните разстройства, стреса и невровъзпалението.

Ключови думи: възпалителен процес, високочувствителен С протеин, имунна система, стрес, депресивно разстройство

I. SELF-ASSESSMENT OF THE GENERAL PHYSICAL AND MENTAL HEALTH OF THE CITIZENS OF THE REPUBLIC OF BULGARIA: DATA FROM THE SECOND NATIONAL REPRESENTATIVE EPIDEMIOLOGICAL STUDY OF COMMON MENTAL DISORDERS IN BULGARIA – EPIBUL 2

Z. Zarkov, M. Okoliyski, Rumyana Dinolova, Vladimir Nakov, Nikolay Shumkov, St. Chipova, Hristo Hinkov
2018 BULGARIAN JOURNAL OF PUBLIC HEALTH
Vol. 10, № 1 [ISSN: 1313-860](#)

Conducting a second national representative epidemiological study of the disease of common mental disorders. Examination of self-assessment of general physical and mental health by gender, age and place of residence. A US research methodology has been used to allow an in-depth investigation into the psychiatric complaints of the population by non-medical practitioners. The methodology gathers information on the prevalence of common mental illnesses, their relationship to lifestyle and the use of mental health services. Questionnaires were conducted with 1599 people from all over the country. The results indicate that respondents underestimate problems in their mental functioning, highlighting somatic issues.

Key words: epidemiology, psychiatry, common mental disorders, national survey, prevalence

(BG) САМООЦЕНКА НА ОБЩОТО ТЕЛЕСНО И ПСИХИЧНО ЗДРАВЕ НА ГРАЖДАНИТЕ НА РЕПУБЛИКА БЪЛГАРИЯ. ДАННИ ОТ ВТОРОТО НАЦИОНАЛНО ПРЕДСТАВИТЕЛНО ЕПИДЕМИОЛОГИЧНО ПРОУЧВАНЕ НА ЧЕСТИ ПСИХИЧНИ РАЗСТРОЙСТВА В БЪЛГАРИЯ – ЕПИБУЛ 2

З. Зарков, М. Околийски, Р. Динолова, Вл. Наков, Н. Шумков, Ст. Чипова, Хр. Хинков

Проведено е второ национално представително епидемиологично изследване на болестността от чести психични болести. Изследвана е самооценката за общото телесно и психично здраве по пол, възраст и местоживеене. Използвана е американска изследователска методика, която позволява задълбочено проучване на психиатричните оплаквания на населението от анкетьори, които не са специалисти в медицината. Методиката събира информация за нивото на разпространение на честите психични болести, връзката им с начина на живот и ползването на психично-здравни услуги. Проведени са анкети с 1599 души от цялата страна. Резултатите показват, че респондентите подценяват проблемите в психичното си функциониране, като изтъкват на преден план соматичните проблеми.

Ключови думи: епидемиология, психиатрия, чести психични разстройства, национално проучване, болестност.

X. IMPACT OF THE COVID-19 PANDEMIC ON THE MENTAL HEALTH OF CITIZENS OF THE REPUBLIC OF BULGARIA

Zahari Zarkov, Vladimir Nakov, Rumyana Dinolova-Khodjadjikova, Maya Lyutskanova, Dafinka Stoilova, Mikhail Okoliyski, Hristo Hinkov
2022 BULGARIAN JOURNAL OF PUBLIC HEALTH

Introduction: The emergence of the new coronavirus SARS-CoV-2 and the resulting COVID-19 pandemic have challenged all aspects of social and economic life in different countries, their health care systems, as well as the mental health of the population. The introduction of anti-epidemic measures with different duration and severity temporarily deprived of any of democratic freedoms and achievements and marked social communication with new rules. The tension and fear of the unknown, caused by the new disease, limited access to health facilities, impoverishment and job loss, increased mortality, restriction of contacts affected somewhat the mentality of every human being. Various researchers, including in Bulgaria, report significant negative effects on mental health, as this situation shows a clear negative trend.

Aim: The article aims to present the second phase of the NCPHA study on the impact of COVID-19 pandemic on the mental health of Bulgarian citizens.

Methods: Given the vast field of research, the authors formulate three hypotheses to confirm or reject, namely whether the epidemic has increased levels of anxiety among the population, whether there are increased levels of aggression and self-aggression and how the information (communication) environment has affected these processes. There have been summarized and analyzed reports on sales of psychotropic substances, visits to a neurologist and psychiatrist, data on suicides and domestic violence, acute intoxications with psychoactive substances, as well as the influence of media on the information flow.

Results: During the study period, there was a marked increase in sales of psychotropic drugs, including tranquilizers and antidepressants, which have a calming effect, eliminate anxiety, fear, anxiety and other disorders in the emotional sphere, which indicates latent morbidity and increase in prevalence of anxiety. The period was marked by an increase in the number of visits to neurologists and psychiatrists. With the beginning of the pandemic, the number of acute intoxications with psychoactive substances increased, mainly at the expense of alcohol. Domestic violence cases escalate and are reported among both children and women. During periods of lockdown and closures the number of suicides in both sexes increases, more pronounced in women. The information flow related to COVID-19 causes tension due to its intensity and the multitude of contradictory, unreliable and mutually exclusive information and comments on current issues. This creates confusion and a general feeling of anxiety in the population.

Conclusion: Mental health is one of the most important aspects of the huge COVID-19 topic. This is confirmed by all studies on the negative effects on the human mentality and emotions following the pandemic caused by SARS-CoV-2. It is important to establish the causal relationship between objective events and their subjective experience, including at the population level.

Keywords: COVID-19, mental health, domestic violence, anxiety, suicides, psychoactive substances, media

(BG) *ВЪЗДЕЙСТВИЕ НА ПАНДЕМИЯТА ОТ COVID-19 ВЪРХУ ПСИХИЧНОТО ЗДРАВЕ НА ГРАЖДАНИТЕ НА Р БЪЛГАРИЯ*

З. Зарков, В. Накъв, Р. Динолова, М. Люцканова, Д. Стоилова, М. Околийски, Хр. Хинков

Въведение: Появата на новия коронавирус SARS-CoV-2 и възникналата пандемия от COVID-19 постави на изпитание всички аспекти на обществения и икономически живот в различните държави, техните системи на здравеопазване, както и психичното здраве на населението. Въвеждането на противоепидемични мерки с различна продължителност и тежест временно отне някои от демократичните свободи и достижения и беляза социалното общуване с нови правила. Напрежението и страхът от неизвестността, породени от новото заболяване, ограниченият достъп до здравни заведения, обедняването и загубата на работа, нарасналата смъртност, ограничаването на контактите засегнаха в една или друга степен психиката на всеки човек. Различни изследователи, включително и в България, отчитат

значими негативни ефекти върху психичното здраве, като тази тенденция има откроен негативен тренд

Цел: Статията има за цел да представи втори етап от изследване на НЦОЗА за влиянието на пандемията от COVID-19 върху психичното здраве на българските граждани.

Методи: Предвид огромното поле за изследване авторите формулират три хипотези, които да потвърдят или отхвърлят, а именно дали епидемията е повишила нивата на тревожност сред населението, дали има повишени нива на агресия и автоагресия и как информационната (комуникационна) среда е повлияла на тези процеси. Обобщена и анализирана е информация за продажбите на психотропни вещества, посещенията при невролог и психиатър, данни за самоубийствата и домашното насилие, острите интоксикации с психоактивни вещества, както и въздействието на потока информация от медиите.

Резултати: През изследвания период се наблюдава отчетлив ръст на продажбата на психотропни медикаменти, сред които транквилизатори и антидепресанти, които действат успокояващо, премахват тревогата, страха, безпокойството и други нарушения в емоционалната сфера, което свидетелства за скрита болестност и общо повишена тревожност. Периодът е белязан с нарастване на броя на посещенията при невролог и психиатър. С началото на пандемията нараства броят на острите интоксикации с психоактивни вещества, основно за сметка на алкохола. Отчитат се сериозно повишени нива на домашно насилие и сред деца, и сред жени. В периодите на локдаун и затваряне се увеличава броят на самоубийствените действия и при двата пола, по-изразено при жените. Информационният поток, свързан с COVID-19, нагнетява напрежение поради своя интензитет и множеството противоречиви, недостоверни и взаимно изключващи се информации и коментари по актуалните въпроси. Това поражда объркване и общо чувство за тревожност у населението.

Заключение: Психичното здраве е сред най-значимите аспекти на огромната тема, свързана с COVID-19. Това се потвърждава от всички изследвания, посветени на негативните ефекти върху човешката психика и емоции вследствие на пандемията, предизвикана от SARS-CoV-2. Важно е установяването на причинно-следствените връзки между обективните събития и субективното им преживяване, включително на ниво популация.

Ключови думи: COVID-19, психично здраве, домашно насилие, тревожност, самоубийства, психоактивни вещества, медии

XI. MULTIDISCIPLINARY COMMUNITY MENTAL HEALTH TEAMS FOR ASSERTIVE COMMUNITY TREATMENT TO PEOPLE WITH SEVERE MENTAL ILLNESS IN BULGARIA – PROJECT RECOVER-E

Rumiana Dinolova, Vladimir Nakov, Zahari Zarkov, Plamen Dimitrov, Ana Popova, Anna Dzhisova, Hristo Hinkov

2021 BULGARIAN JOURNAL OF PUBLIC HEALTH

Vol. 8, № 3: 28-40 11.

Many studies show that people with severe mental disorders need integrated services provided in their own social environment in order to have a quality of life (QOL) as close as possible to that of the community in which they live. At present, in many Eastern European countries and in particular Bulgaria there are no specialized teams providing such mental health services. The article presents the main objectives of the RECOVER-E project - aimed at introducing multidisciplinary services in psychiatric care in 5 Eastern European countries for integrated mental health care, as well as the methodology for its implementation. A situational analysis was made before the implementation of the new method of treatment in Bulgaria. The strategies for project implementation in Bulgaria and the results achieved so far are indicated. In Bulgaria, the program is implemented by two multidisciplinary mobile teams for community mental health, including a psychiatrist, psychologist, social worker, nurse and peer expert 1. For the first time in the country, a peer expert is included in the multidisciplinary team. A comparative analysis is

envisaged both between the two groups of patients (experimental and control) and between the five participating countries. Integrated psychiatric services in the community improve treatment collaboration and reduce the incidence of psychotic relapses, thus achieving better personal and social functioning and an improved QOL for patients. The stigma towards people with mental health problems is reduced and their inclusion in the life of the community is improved.

Keywords: severe mental disorders, recovery, multidisciplinary community care teams, peer expert

(BG) МОБИЛНИ ПСИХИЧНОЗДРАВНИ ЕКИПИ, БАЗИРАНИ В ОБЩНОСТТА, ЗА ЛЕЧЕНИЕ НА ТЕЖКИ ПСИХИЧНИ РАЗСТРОЙСТВА В БЪЛГАРИЯ – ПРОЕКТ RECOVER-E

Диолова, Р., В. Наков, З. Зарков, П. Димитров, А. Попова, А. Джисова, Х. Хинков

Много изследвания показват, че хората с тежки психични разстройства се нуждаят от интегрирани услуги, предоставяни в собствената им социална среда, за да имат качество на живот, максимално близко до това на общността, в която живеят. Към момента в много страни от Източна Европа и в България не съществуват специализирани екипи, предоставящи подобни услуги за психично здраве. В статията са представени основните цели на проекта RECOVER-E – насочен към въвеждане на мобилни услуги в психиатричната помощ в 5 страни от Източна Европа за интегрирани психичноздравни грижи, както и методологията за изпълнението му. Направен е ситуационен анализ преди изпълнението на новия начин на лечение в България. Посочени са стратегиите за изпълнение на проекта в България и постигнатите резултати до момента. В България програмата се прилага от два мултидисциплинарни мобилни екипа за психично здраве в общността, включващи психиатър, психолог, социален работник, медицинска сестра и експерт от опит. За първи път в страната, към мултидисциплинарния екип се включва и експерт от опит. Предвижда се сравнителен анализ както между двете групи пациенти (експериментална и контролна), така и между петте държави участнички. Интегрираните психиатрични услуги в общността подобряват сътрудничеството в лечението и намаляват честотата на психотичните рецидиви, като по този начин се постига по-добро лично и социално функциониране, и подобро качество на живот на пациентите. Намалява се стигмата към хората с психичноздравни проблеми и се подобрява включването им в живота на общността.

Ключови думи: тежки психични разстройства, възстановяване, мобилни грижи в общността, експерт от опит

XII. DEPRESSION

V. Nakov

MEDINFO, vol. 6 2021 ISSN 1313-2466.

Depression is a common illness that greatly affects psychosocial functioning and impairs quality of life. In 2008, the WHO ranked depression as the third leading cause of disability in the world, and predictions at the time were that it would reach first place by 2030. In practice, the detection, diagnosis, and treatment of depression often present a challenge to clinicians due to its diverse manifestations, sometimes unpredictable course, difficult prognosis, and variable response to treatment. However, therapeutic options are great and allow full recovery with appropriate treatment.

(BG) ДЕПРЕСИЯ

В. Наков

Депресията е често срещано заболяване, което силно повлиява психосоциалното функциониране и влошава качеството на живот. През 2008 г. СЗО постави депресията като трета причина за загуба на трудоспособност в света и прогнозите тогава бяха, че тя ще

достигне първо място до 2030г. На практика откриването, диагностицирането и лечението на депресията често представлява предизвикателство за клиницистите поради различните си прояви, понякога непредсказуем ход, трудна прогноза и променлив отговор на лечението. Въпреки това, терапевтичните възможности са големи и позволяват пълно възстановяване при подходящо лечение.

XIII. CURRENT STATE OF THE SYSTEM OF PSYCHIATRIC CARE IN BULGARIA. THE RECOVER-E PROJECT

V. Nakov, Hr. Hinkov, St. Nikolova

Dimension of Care Proceedings 2021: 296-322.

In 2020, mental disorders are the second leading cause of disability worldwide. Despite this increased prevalence, efforts to address it are insufficient. There is a significant gap between the need for and access to mental health services, which is a global trend. Mental health policies and programs are seen as key tools to set strategic priorities, coordinate measures and reduce the fragmentation of services and resources in the mental health system. With this analysis, an attempt is made to review the current system of psychiatric services in Bulgaria by structural units, the connections between them, their resource provision and financing. Attention is paid to some practices and policies that do not meet the needs of patients, do not help their successful treatment and social rehabilitation and integration. A model for mental health care in the community is also presented - mobile mental health care teams, which also include "experienced experts".

Keywords: mental health, policies, health system, psychiatric care, Bulgaria

(BG) АКТУАЛНО СЪСТОЯНИЕ НА СИСТЕМА НА ПСИХИАТРИЧНО ОБСЛУЖВАНЕ В БЪЛГАРИЯ. ПРОЕКТЪТ RECOVER-E

V. Nakov, Hr. Hinkov, St. Nikolova

През 2020 г. психичните разстройства са втората водеща причина за увреждане в света. Въпреки това повишено разпространение, усилията за справяне не са достатъчни. Съществува значителна разлика между необходимостта от услуги за психично здраве и достъпа до тях, което е тенденция в световен мащаб. Политиките и програмите за психично здраве се разглеждат като ключови инструменти за определяне на стратегически приоритети, мерки за координация и намаляване на фрагментацията на услуги и ресурси в системата за психично здраве. С този анализ се прави опит да се направи преглед на настоящата система от психиатрични услуги в България по структурни звена, връзките между тях, тяхното ресурсно осигуряване и финансиране. Обръща се внимание на някои практики и политики, които не отговарят на нуждите на пациентите, не помагат за тяхното успешно лечение и социална рехабилитация и интеграция. Представя се и модел за психичноздравна помощ в общността – мобилни екипи за психиатрична помощ, в които участват и „експерти от опит“.

Ключови думи: психично здраве, политики, здравна система, психиатрична помощ, България

XIV. MENTAL HEALTH ASPECTS OF THE EPIDEMIC OF COVID-19 IN BULGARIA

Hristo Hinkov, Zahari Zarkov, Vladimir Nakov, Romyana Dinolova, Mikhail Okoliyski, Stefani Nikolova, Maya Lutskanova, Alexander Kyosev

Criticism and Humanism, vol. 53, no. 2/2020, 87-111 ISSN: 0861-1718

At the beginning of 2020, Europe was hit by an unexpected and unmanageable disaster that overturned many notions about the security of the world's health systems and the sense of safety and security of the modern European. The coronavirus epidemic originated in China and quickly

spread to the center of Europe, affecting all the countries of the continent in a very short time. In Bulgaria, the epidemic was announced on March 13 together with the first cases of infection in Bansko and Pamporovo, and by order of the Minister of Health (MoH, 2020) a state of emergency and a number of accompanying measures to combat the infection were declared. A National Operations Headquarters was established to take on the challenge of coordinating and managing the crisis caused by the pandemic. One of the major challenges this crisis has highlighted is the intensity of the global response to the coronavirus pandemic in the context of medical losses (WHO, 2020). Without pretending to be exhaustive, and at the risk of somewhat digressing from the main topic of this article, we will try to formulate some of the most likely explanations or premises that led to the unprecedented worldwide response.

(BG) ПСИХИЧНО-ЗДРАВНИ АСПЕКТИ НА ЕПИДЕМИЯТА ОТ COVID-19 В БЪЛГАРИЯ

Христо Хинков, Захари Зарков, Владимир Наков, Румяна Динолова, Михаил Околийски, Стефани Николова, Мая Люцканова, Александър Кьосев

В началото на 2020 г. Европа беше сполетяна от неочаквано и неуправляемо бедствие, което преобърна редица представи за сигурността на здравните системи в света и чувството за безопасност и защитеност на модерния европеец. Епидемията от коронавирус се зароди в Китай и светкавично се пренесе в центъра на Европа, като за много кратко време засегна всички държави на континента. В България епидемията беше обявена на 13 март заедно с първите случаи на заразени в Банско и Пампорово, като със заповед на министъра на здравеопазването (МЗ, 2020) бяха обявени извънредно положение и редица съпътстващи мерки за борба с инфекцията. Създаден беше Национален оперативен щаб, който пое предизвикателството да координира и управлява кризата, предизвикана от пандемията. Едно от големите предизвикателства, които тази криза очерта, е интензитетът на реакцията в световен мащаб на пандемията от коронавирус в контекста на медицинските загуби (WHO, 2020). Без претенция за изчерпателност и с риск от известно отклонение от основната тема на тази статия ще се опитаме да формулираме някои от най-вероятните обяснения или предпоставки, довели до безпрецедентната реакция в световен мащаб.

XV. ANXIETY DISORDERS

V. Nakov

GP Medic, IV, issue 3/2022: 50-52 ISSN: 2603-4719

Anxiety disorders can occur as an independent illness, be comorbid with other mental disorders (most commonly depression), occur as a result of physical illness (eg thyrotoxicosis), or be triggered by substances or medications (eg caffeine). When starting therapy, the key is the choice of approach. It is recommended that psychological therapy be the method of first choice where self-administration is possible. Antidepressant treatment is effective, with SSRIs being the first choice. It should be known that patients with anxiety disorders often react to the side effects of medications.

Keywords: anxiety disorders, antidepressants, treatment

(BG) ТРЕВОЖНИ РАЗСТРОЙСТВА

V. Nakov

Тревожните разстройства могат да се проявят като самостоятелно заболяване, да са коморбидни на други психични разстройства (най-често депресия), да се проявят в резултат от телесни заболявания (например тиреотоксикоза) или да са предизвикани от вещества или медикаменти (например кофеин). При започване на терапията е ключов избор на подход. Препоръчва се психологичната терапия да е метод на пръв избор там, където е възможно самостоятелното ѝ приложение. Лечението с антидепресанти е ефективно, като метод на пръв избор са тези от групата на SSRI. Трябва да се знае, че пациентите с тревожни разстройства често реагират на страничните ефекти на медикаментите.

Ключови думи: тревожни разстройства, антидепресанти, лечение.

XVI. PSYCHIATRY IN SOCIALIST BULGARIA - MISTAKES OF GROWTH OR GROWTH OF MISTAKES?

Veronika Dimitrova, Maria Martinova, Vladimir Nakov

p. 9-29 Public aspects of mental health and mental disorders (proceedings)

University Press "St. Kliment Ohridski", Sofia, 2022 ISBN 978-954-07-5522-9

The purpose of the present study is to trace the path of the creation of personnel in psychiatry in Bulgaria, the creation of the various psychiatric structures, scientific research in the field, legislation, the connections of psychiatry with other medical specialties, its separation from neurology and neurosurgery, international cooperation. Psychiatry in Bulgaria is constantly trying to expand, has big claims, enters various sectors, but the results are lacking. The basis of the activity of all services is the so-called dispensary method. It is too specific to psychiatry, since the inclusion of patients in a registry is always associated with fears concerning all aspects of life.

The main hypothesis is that due to all these specifics of psychiatry in Bulgaria, the resulting peculiar "mix" of the first entrants into the field of psychiatry did not create a single concept for the development and training of personnel and a comparable assessment of the activities of the various psychiatric structures. There was an attempt at such a concept only in 1975, when each separate structure was already formed and fighting for its existence. In the end, all that remains are the grand plans that never come to fruition. To hide its failure, the psychiatric guild often changes names of structures, prepares new plans and programs, which are not only not implemented, but also unknown in the psychiatric community.

Key words: psychiatry, history, dispensary method

(BG) ПСИХИАТРИЯТА В СОЦИАЛИСТИЧЕСКА БЪЛГАРИЯ – ГРЕШКИ НА РАСТЕЖА ИЛИ РАСТЕЖ НА ГРЕШКИТЕ?

Вероника Димитрова, Мария Мартинова, Владимир Накоев

Целта на настоящето изследване е да проследи пътя на създаването на кадрите в психиатрията в България, създаването на различните психиатрични структури, научните търсения в областта, законодателството, връзките на психиатрията с другите медицински специалности, отделянето ѝ от неврологията и неврохирургията, международното сътрудничество. Психиатрията в България непрекъснато се опитва да експанзира, има големи претенции, навлиза в различни сектори, но резултатите липсват. В основата на дейността на всички служби е т. нар. диспансерен метод. Той е твърде специфичен за психиатрията, тъй като включването на пациенти в даден регистър винаги е свързано със страхове, касаещи всички аспекти на живота.

Основната хипотеза е, че поради всички тези специфики на психиатрията в България, полученият своеобразен „микс“ от първите навлезли в областта на психиатрията не е изградена единна концепция за развитие и обучение на кадрите и сравнима оценка на дейността на различните психиатрични структури. Опит за такава концепция има едва през 1975г, когато всяка отделна структура вече е сформирана и се бори за своето съществуване. В крайна сметка остават само големите планове, които никога не се реализират. За да скрие своя провал, психиатричната гилдия често сменя имена на структури, изготвя нови планове и програми, които не само не се реализират, но не са известни и в психиатричната общност.

Ключови думи: психиатрия, история, диспансерен метод.

XVII. NATIONAL STRATEGY FOR MENTAL HEALTH OF THE REPUBLIC OF BULGARIA 2020-2030

Hristo Hinkov, Georgi Vassilev, Cvetoslava Galabova, Zahari Zarkov, Vladimir Nakov, Georgi Popov, Kaloyan Stoychev, Drozdstoy Stoyanov

"Mental Health", issue 2 2020, IK STENO ISSN 2738-7550

This paper represents the content of a program political document „National Strategy for Mental Health” 2030, delivered by a task force appointed by the Minister of Health in 2019. It is produced after delivery of the Report of European Psychiatric Association and Round Table in the National Assembly of the Republic of Bulgaria in 2018. The document is in its final form after revision based on public consultations with all stakeholders in the field. It is comprised of analytical part and program part, where the main goals and mechanisms of reform are outlined. The pillars of the reform include comprehensive evaluation and gradual changes in medical education (post-graduate training for psychiatry and health professions); revision of the legislative foundations of mental health care system; reorganization of the infrastructure of psychiatric hospital care by means of deinstitutionalization and development of community based mental health centers, introduction of unified funding mechanisms, and quality assurance standards.

(BG) НАЦИОНАЛНА СТРАТЕГИЯ ЗА ПСИХИЧНО ЗДРАВЕ НА ГРАЖДАНИТЕ НА РЕПУБЛИКА БЪЛГАРИЯ 2020 – 2030

Хр. Хинков, Г. Василев, Цв. Гълъбова, З. Зарков, Вл. Наков, Г. Попов, К. Стойчев, Д. Стоянов

Настоящата статия представлява програмен документ „Национална стратегия за психично здраве 2030“, изготвен от работна група, съставена със Заповед на министъра на здравеопазването през 2019 г. Изработването на тази стратегия следва публикуването на Доклад на европейската психиатрична асоциация за състоянието на психично-здравните грижи в България и Кръгла маса в Народното събрание, посветена на същите проблеми (2018). Документът се публикува след промени и допълнения, направени в съответствие с предложения по време на общественото обсъждане, проведено през ноември 2020 година. Основните положения на Стратегията включват оценка на системата за психично-здравно обслужване, актуализация на единните държавни изисквания за медицинското образование и специализация; преработване и допълване на нормативната уредба в областта на психичното здраве; реорганизация на инфраструктурата на психиатричната помощ чрез деинституционализация и разкриване на мрежа от центрове за комплексни грижи в общността; въвеждане на единни механизми за финансиране и стандарти за оценка на качеството.

XVIII. SUICIDE PREVENTION IN ROMANIA AND BULGARIA

Lavinia Duica, Vladimir Venkov Nakov, Mihai Muticǎ, Monica Laura Cara, Mihail Cristian Pirlog

CURRENT ISSUES OF SOCIAL WORK, Blagoevgrad, 2016: 154-164 IBSN: 978-954-00-0096-1

Suicide prevention represents a difficult challenge, suicidal phenomenon being induced by multiple factors. With a world-wide prevalence of 11.4 per 100,000 persons per year, in Romania suicide has prevalence of 10.5%, respectively 10.8% in Bulgaria. Epidemiological studies showed a bigger incidence of suicidal behavior in rural environment, among retired and unemployed people, unmarried and widows, with a secondary level of education. As method, the most frequent was hanging followed by poisoning with drugs. Suicidal behavior is described through multiple models, based on different types of risk factors (population, individual and environmental), and a correct assessment of each category could contribute in a significant way to the prevention of suicide. Strategies for prevention of suicide include mental health policies, greater accessibility to mental health care, restriction of access to means or medications commonly used in suicide, media interventions to reduce stigma toward mental disorders and to raise awareness about mental health, substance use disorder and suicide. The action plan in the field of suicide prevention needs to coordinate services from the health and social sectors with strategies endorsed by other prevention plans in the mental health system. Thus, it becomes important to take into consideration the weakness of the current mental health systems, especially the lack of financial resources, and to adjust the strategies for suicide prevention to the realities of our countries. Suicide prevention represents a worldwide difficult challenge for any of society and for any countries including

Romania and Bulgaria. This happens because the suicidal phenomenon is not a disease induced by precise pathophysiological mechanisms, and thus we must focus on preventing and diminishing the risk factors, out of them the social risk factors are the ones that can be reduced only through strong state policies. However, there are profound convictions or emotional states that subjugate the individual hence the decision to die may become very firm.

Keywords: suicidal behavior, mental health system, prevention strategy, action plan

(BG) ПРЕВЕНЦИЯ НА САМОУБИЙСТВОТА В РУМЪНИЯ И БЪЛГАРИЯ

Л. Дуика, В. Наков, М. Мутика, М. Кара, М. Пирлог

Превенцията на самоубийствата представлява трудно предизвикателство, като суицидното явление се предизвиква от множество фактори. С разпространение в световен мащаб от 11,4 на 100 000 души годишно, в Румъния самоубийствата имат разпространение от 10,5%, съответно 10,8% в България. Епидемиологичните проучвания показват по-голяма честота на суицидно поведение в селска среда, сред пенсионери и безработни, неженени и вдовици, със средно образование. Като метод най-често е обесването, последвано от отравяне с наркотици. Суицидното поведение се описва чрез множество модели, базирани на различни видове рискови фактори (популационни, индивидуални и екологични), а правилната оценка на всяка категория може да допринесе значително за предотвратяването на самоубийството. Стратегиите за превенция на самоубийствата включват политики за психично здраве, по-голяма достъпност до грижи за психичното здраве, ограничаване на достъпа до средства или лекарства, които обикновено се използват при самоубийство, медийни интервенции за намаляване на стигмата към психични разстройства и за повишаване на осведомеността за психичното здраве, разстройството на употребата на вещества и самоубийството. Планът за действие в областта на превенцията на самоубийствата трябва да координира услугите от здравния и социалния сектор със стратегии, одобрени от други планове за превенция в системата на психичното здраве. По този начин става важно да се вземе предвид слабостта на настоящите системи за психично здраве, особено липсата на финансови ресурси, и да се приспособят стратегиите за превенция на самоубийствата към реалностите на нашите страни. Превенцията на самоубийствата представлява световно трудно предизвикателство за всяко общество и за всички страни, включително Румъния и България. Това се случва, защото суицидното явление не е заболяване, предизвикано от прецизни патофизиологични механизми, и затова трябва да се съсредоточим върху предотвратяването и намаляването на рисковите фактори, от тях социалните рискови фактори са тези, които могат да бъдат намалени само чрез силни държавни политики. Въпреки това, има дълбоки убеждения или емоционални състояния, които подчиняват индивида, следователно решението да умре може да стане много твърдо.

Ключови думи: суицидно поведение, система за психично здраве, стратегия за превенция, план за действие

XIX. NATIONALLY REPRESENTATIVE EPIDEMIOLOGICAL STUDY OF COMMON MENTAL DISORDERS IN BULGARIA - EPIBUL 2, 2016-2017: TOOL, METHODOLOGY, PROCESS EVALUATION

H. Hinkov, Pl. Dimitrov, Z. Zarkov, Vl. Nakov, R. Dinolova, N. Shumkov, St. Chipova

“Social Medicine”, Sofia, issue 1/2017:21-23

To conduct a national representative epidemiological study on the prevalence of common mental disorders EPIBUL 2. The study is a replication of an identical study EPIBUL 1 (1) conducted in 2002-2006 by using the same tools and a new sample. The study aims to identify the prevalence of common mental disorders (CMDs) in Bulgaria as compared to a number of other variables such as lifestyle, psychiatric services, stress levels, social status, etc. The tool used is a Composite International Diagnostic Interview (CIDI) 3.0, (2) in its computerized version - computer-assisted

personal interviewing (CAPI), as opposed to the previous study, where a paper version of the questionnaire - pen-and-paper interviewing (PAPI), was used. Based on a sample of 2616 households, 1599 interviews were conducted. The level of responsiveness reported by respondents is 61%. A specific value of the study is the possibility of comparing the data obtained from the first survey with the new database within a ten-year period.

Keywords: epidemiology, common mental disorders, national survey, composite diagnostic interview, database

(BG) НАЦИОНАЛНО ПРЕДСТАВИТЕЛНО ЕПИДЕМИОЛОГИЧНО ПРОУЧВАНЕ НА ЧЕСТИ ПСИХИЧНИ РАЗСТРОЙСТВА В БЪЛГАРИЯ - ЕПИБУЛ 2, 2016-2017: ИНСТРУМЕНТ, МЕТОДИКА, ОЦЕНКА НА ПРОЦЕСА

Хр. Хинков, Пл. Димитров, З. Зарков, Вл. Наков, Р. Диолова, Н. Шумков, Ст. Чипова

Обект на статията е проведено национално представително епидемиологично изследване на болестността от чести психични болести ЕПИБУЛ 2. Изследването е повторение на проведено през 2002-2006 г. идентично изследване ЕПИБУЛ 1 [1] с използване на същия инструментариум, но с нова извадка. Изследването цели да установи разпространението на честите психични разстройства в България, в съпоставка с редица други променливи като жизнен стил, потребление на психиатрични услуги, нива на стрес, социално положение и пр. Използваният инструментариум е Съставно диагностично интервю CIDI 3.0, [2] в неговата компютърна версия (CAPI), за разлика от предишното изследване, където се използва хартиена версия на въпросника (PAPI). Въз основа на извадка от 2616 домакинства са проведени 1599 интервюта. Окончателната база данни е 1509 интервюта. Нивото на отзивчивост на анкетираните е 61% . Особена ценност на изследването е възможността за съпоставка на получените данни от първото изследване с новата база данни в рамките на десетгодишен период.

Ключови думи: епидемиология, общи психични разстройства, национално проучване, композитно интервю за диагностика, база данни

XX. HIDDEN MADNESS: MENTAL HEALTH GOVERNANCE IN SOCIALIST BULGARIA

Vladimir Nakov

CAS Sofia Working Paper Series Publishing House:

Centre for Advanced Study Sofia (CAS) [ISSN: 2683-1341](https://doi.org/10.26881/ISSN:2683-1341)

The history of psychiatry in socialist Bulgaria (1944–1989) is largely a blank. The scarce literature available on the subject offers a sanitized history written by Bulgarian psychiatrists themselves. The lasting impression is that they cannot or do not want to say what happened – what was the private, political, material, scientific life of the psychiatric field in this country in the period in question. Against the backdrop of the state of the Bulgarian mental healthcare system today and the specificities of the socialist period that will be outlined and discussed in this paper, it is only natural to ask about the legacy effects, i.e. whether, and in what ways, the socialist psychiatric system and professional community left a dire legacy in which we are still entangled today. Or, conversely, are there any distinct achievements and socialist good practices whose abandonment during the years of transition has further affected the quality of care? Arguably no other practice from that period has generated more contention among Bulgarian psychiatrists since 1989 than the so-called dispensary method. Psychiatric dispensary care is very specific because it embodied the great ambitions of the psychiatric system, was promoted by the professionals and maybe even experienced by the patients themselves as an instance of real care on the part of the state; at the same time, however, its core practice – putting people on a register with a lot of crucial information about their health – was always linked to fears about its implications for all aspects of their lives. Due to this specific status, the present study is mainly focused on it.

Keywords: psychiatry, dispensary, history, socialism

**(BG) СКРИТАТА ЛУДОСТ: УПРАВЛЕНИЕ НА ПСИХИЧНОТО ЗДРАВЕ В
СОЦИАЛИСТИЧЕСКА БЪЛГАРИЯ**

Владимир Наков

Историята на психиатрията в социалистическа България (1944–1989) е до голяма степен празна. Оскъдната налична литература по темата предлага дезинфекцирана история, написана от самите български психиатри. Трайното впечатление е, че те не могат или не искат да кажат какво се е случило – какъв е бил личният, политическият, материалният, научният живот на психиатричното поле в тази страна през въпросния период. На фона на състоянието на българската психично-здравна система днес и спецификите на социалистическия период, които ще бъдат очертани и обсъдени в настоящата статия, съвсем естествено е да се запитаме за наследените ефекти, т.е. дали и по какъв начин социалистическата психиатрична система и професионалната общност са оставили тежко наследство, в което сме заплетени и днес. Или, обратно, има ли някакви отчетливи постижения и социалистически добри практики, чието изоставяне през годините на прехода допълнително е повлияло на качеството на грижите? Може да се каже, че никоя друга практика от този период не е породила повече спорове сред българските психиатри от 1989 г. насам, отколкото така наречения диспансерен метод. Психиатричната диспансерна помощ е много специфична, защото възплава големите амбиции на психиатричната система, насърчава се от професионалистите и може би дори се преживява от самите пациенти като пример за реална грижа от страна на държавата; В същото време обаче основната му практика - поставянето на хората в регистър с много важна информация за тяхното здраве - винаги е била свързана със страхове за последиците от него за всички аспекти на живота им. Поради този специфичен статус, настоящото изследване е фокусирано главно върху него.

Ключови думи: психиатрия, диспансер, история, социализъм

XXI. COPYCAT SUICIDES IN BULGARIA - THE ROLE OF THE MEDIA

P. Atanassov, I. Ganev, T. Donchev, V. Nakov

Romanian Journal of Psychopharmacology Vol.16, N2, 84 – 88 ISSN: 1582-7674

Objective: Suicide as a problem is a subject of study of many disciplines. The media are an important source of the formation of views and beliefs. The role of the media in suicidal behavior has been discussed for many years. In our literature, this problem is not considered. The aim of our study was to trace the relationship between media coverage of completed suicides in Bulgaria.

Materials and methods: There are standard forms "death notification" and "card for suicidal action" of the Ministry of Health. The information is collected by the regional health inspections and summarized by the National Center for Public Health and Analyses. Made overview of media coverage of the completed suicides in 2013 and 2016.

Results: It was found a significant increase in death by suicide in the months following the massive coverage of the first self-immolations in Bulgaria. There is a second peak after the coverage of self-immolations in the summer of 2013.

Conclusion: Journalists need to be systematically taught how to present this special sensitivity information about suicide.

Keywords: suicide, media, prevention.

(BG) ПОДРАЖАТЕЛИ НА САМОУБИЙСТВОТА В БЪЛГАРИЯ - РОЛЯТА НА МЕДИИТЕ

П. Атанасов, И. Ганев, Т. Дончев, В. Наков

Цел: Самоубийството като проблем е предмет на изучаване на много дисциплини. Медиите са важен източник на формирането на възгледи и вярвания. Ролята на медиите в самоубийственото поведение се обсъжда от много години. В нашата литература този

проблем не се разглежда. Целта на нашето изследване беше да проследим връзката между медийното отразяване на завършените самоубийства в България.

Материали и методи: Има стандартни формуляри "уведомление за смърт" и "карта за самоубийствено действие" на Министерството на здравеопазването. Информацията се събира от регионалните здравни инспекции и обобщава от Националния център по обществено здраве и анализи. Направен е преглед на медийното отразяване на извършените самоубийства през 2013 и 2016 г.

Резултати: Установено е значително увеличение на смъртността от самоубийство в месеците след масовото отразяване на първите самоzapалвания в България. Втори пик има след покриването на самоzapалванията през лятото на 2013 г.

Заклучение: Журналистите трябва систематично да бъдат обучавани как да представят тази специална чувствителна информация за самоубийството.

Ключови думи: самоубийство, медии, превенция.

XXII. STRESS AND BURNOUT CROSS SECTIONAL STUDY OF THE HOSPITAL STAFF IN THE MILITARY MEDICAL ACADEMY IN SOFIA

Jordan Ganey, Toni Donchev, Kalin Stoynov, Rosen Donchev, Roumyana Yordanova, Vladimir Nakov

BULGARIA ROMANIAN JOURNAL OF PSYCHOPHARMACOLOGY 2016

Vol 16, Supp. 1:S8 ISSN: 1582-7674

Background and Objectives: Job stress and job burnout are common contemporary phenomena in the hospital personnel. The main objective of the study is to assess the military hospital preparedness – psychological and professional of the staff in the military hospital using the self-assessment methods for the level of professional burnout and its correlation with the weight factors of the occurred personal stress.

Methods: We studied 601 employees from the Military Medical Academy in Sofia, including demographic data such as sex, age, profession and clinic, professional experience in years, chronic and past diseases and marital status. The used psychometric tools were 43-item Social Readjustment Rating Scale (SRRS) for life changing events which define the level of personal stress and Maslach Burnout Inventory (MBI) with its 3 sections of Emotional exhaustion, Depersonalization and Personal achievement. The statistical analysis was processed by the following software SPSS Statistics 2014 by IBM and open-source R console 2015.

Results: High levels of stress lead to high levels of burnout in specific workplaces. Besides the descriptive analysis, several statistical methods were used to describe levels of burnout in all hospital departments together with therapeutic (high in oncology, emergency room, pulmonology, gastroenterology and intensive care departments), surgery (high in emergency and transplantation departments), diagnostic (medium in labs and imaging departments) and administrative (high in scientific and military departments). Weight of the stress factors has been measured in the different sections of MBI. Post-hoc and cross-tabulation analyses were also performed with statistical modeling.

Conclusions: We concluded that there is clear connection between the experienced stress and burnout. The importance of stress factors as predictors of burnout has been proved by generating 15-item questionnaire for quick screening.

Key words: stress, burnout, hospital personnel, MBI, SRRS

(BG) СТРЕС И БЪРНАУТ НАПРЕЧНО СЕЧЕНИЕ ИЗСЛЕДВАНЕ НА БОЛНИЧНИЯ ПЕРСОНАЛ ВЪВ ВОЕННОМЕДИЦИНСКА АКАДЕМИЯ В СОФИЯ

Йордан Ганев, Тони Дончев, Калин Стойнов, Росен Дончев, Румяна Йорданова, Владимир Наков

Контекст и цели: Стресът на работното място и прегарянето на работата са често срещани съвременни явления в болничния персонал. Основната цел на изследването е да се оцени готовността на военните болници – психологическа и професионална на персонала във

военната болница, като се използват методите за самооценка за нивото на професионално прегаряне и връзката му с тегловните фактори на настъпил личен стрес.

Методи: Изследвахме 601 служители от Военномедицинска академия в София, сред които демографски данни като пол, възраст, професия и клиника, професионален опит в години, хронични и минали заболявания и семейно положение. Използваните психометрични инструменти са 43-точкова скала за оценка на социалното пренастройване (SRRS) за събития, променящи живота, които определят нивото на личен стрес и Maslach Burnout Inventory (MBI) с неговите 3 раздела за емоционално изтощение, деперсонализация и лични постижения. Статистическият анализ е обработен от следния софтуер SPSS Statistics 2014 от IBM и R конзола с отворен код 2015.

Резултати: Високите нива на стрес водят до високи нива на прегаряне на определени работни места. Освен описателния анализ, бяха използвани няколко статистически метода за описание на нивата на бърнаут във всички болнични отделения заедно с терапевтични (с високо съдържание на онкология, спешно отделение, пулмология, гастроентерология и интензивни отделения), хирургия (високо в отделенията за спешна помощ и трансплантация), диагностика (средно в лаборатории и образни отделения) и административни (високо в научни и военни отделения). Теглото на стресовите фактори е измерено в различните раздели на MBI. Post-hoc и кръстосани табулационни анализи също са извършени със статистическо моделиране.

Заключения: Заключихме, че има ясна връзка между преживяния стрес и прегарянето. Значението на стресовите фактори като предиктори за прегаряне е доказано чрез генериране на въпросник от 15 точки за бърз скрининг.

Ключови думи: стрес, прегаряне, болничен персонал, MBI, SRRS